

УДК 37.03:373.3:159.928

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС УРОКІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

М. В. Вацьо

В статті обґрунтовується необхідність формування творчих здібностей молодших школярів засобами музичного мистецтва. Розкриваються педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів під час уроків музичного мистецтва: забезпечення особистісно зорієнтованого характеру взаємодії вчителя й учнів у навчально-виховному процесі; педагогічне стимулювання творчої самореалізації дітей молодшого шкільного віку в процесі музичної діяльності, створення емоційно комфортного навчально-виховного середовища; опанування учнями загальнопошуковими вміннями в усіх видах музичної діяльності – сприйманні, виконанні, творенні; поетапне включення молодших школярів у творчу музичну діяльність (інтерпретація, імпровізація); оволодіння школярами інтонаційно-образною мовою музичного мистецтва у власній музично-мовленнєвій діяльності; уведення елементів інтеграції мистецтв у навчально-виховний процес початкової школи.

***Ключові слова:** творчі здібності, музичне мистецтво, педагогічні умови, молодші школярі, навчально-виховний процес.*

PEDAGOGICAL TERMS OF DEVELOPING CREATIVE FLAIRS OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN ARE DURING LESSONS OF MUSICAL ART

M. V. Vatso

The necessity of forming of creative capabilities of junior schoolchildren by facilities of musical art is grounded in the article. The pedagogical conditions of developing creative capabilities of students open up during the lessons of musical art: providing of the personality orientated character of co-operation of teacher and students in an educational process; pedagogical stimulation of creative self-realization of children of midchildhood is in the process of musical activity, creation emotionally of comfort educational environment; capture students by general searching abilities in all types of musical activity – perception, implementation, creation; the stage-by-stage plugging of junior schoolchildren is in creative musical activity (interpretation, improvisation); capture schoolchildren by the intonation-vivid language of musical art in own musically-speech activity; introduction of elements of integration of arts is to the educational process of initial school.

***Key words:** creative capabilities, musical art, pedagogical condition, junior schoolchildren, educational process.*

Процеси демократизації, що охопили всі сфери суспільного буття в Україні, зумовили виникнення нової парадигми освіти. Такі ідеї, як гуманізація освіти, плюралізм її форм, диференціація та інтеграція змісту, особистісно зорієнтоване навчання й виховання, педагогіка співробітництва, – визначають спрямованість діяльності сучасної школи. Гуманістичний напрямок в освіті став розвиватися як реакція на авторитарну педагогіку, технократичний стиль мислення та формалізацію навчання. Визнання самоцінності особистості, її прав на розвиток і виявлення індивідуальних здібностей, створення умов для її творчої реалізації, – все це визначає загальний гуманістичний підхід до навчання й виховання.

Орієнтація на розвиток учня як особистості, індивідуальності і як суб'єкта діяльності потребує нової стратегії освітнього процесу, що створює умови для реалізації творчих зусиль учня в системі взаємодії з іншими учнями і з педагогом, виховання учня як «людини гуманної». Така особистісна орієнтація освіти ґрунтується на ключових поняттях гуманістичної педагогіки і психології:

- сучасна освіта базується на загальнолюдських духовних цінностях, враховує конкретні цінності і надбання різних етнокультурних спільнот;
- метою навчання й виховання є самореалізація особистості, для якої визначальною є гуманістична спрямованість цінностей;
- розвиток особистості відбувається цілісно, в єдності розуму й почуттів, душі і тіла;
- реалізація права особистості на вибір змісту, методів і форм освіти;
- навчання відбувається у процесі власної діяльності учня, в умовах поєднання групової форми з індивідуальною; при цьому особлива увага приділяється розвитку індивідуального стилю діяльності учня.

Теоретична і практична значущість проблеми розвитку творчих здібностей особистості визначили широту її дослідження у педагогіці та психології. Сутність і зміст понять «творчі здібності», «креативність» розкриваються у працях Б. Ананьєва, Д. Богоявленської, Дж. Гілфорда, М. Лейтеса, В. Моляко, К. Платонова, С. Рубінштейна, В. Рибалки, С. Сисоевої, Б. Теплової, Е. Торранса та ін. Особливості розвитку творчих здібностей учнів у навчальній і позанавчальній діяльності досліджувалися Р. Грановською, В. Дружиніним, Б. Коссовим, О. Леонтьєвим та ін. Методи діагностики творчих здібностей учнів розкриті у працях І. Підласого, Е. Торранса, Є. Туник, Л. Шрагіної та ін. Способи організації творчих ситуацій і їх розв'язання за допомогою евристичних методів розроблені Г. Альтшуллером, В. Андрєєвим, І. Лернером, П. Підкасистим, А. Хуторським та ін.

Проблеми креативної освіти стала предметом дослідження таких учених, як О. Антонова, С. Сисоева, А. Сологуб, А. Хуторської та ін. Навчальні завдання як дидактичний засіб розвитку творчих здібностей учнів розглядали такі дослідники, як Н. Бібік, М. Вашуленко, В. Давидова, О. Савченко, О. Уман.

Аналіз педагогічних досліджень, виконаних протягом останніх років, свідчить про значний інтерес науковців до проблеми визначення факторів і умов розвитку творчого потенціалу особистості: творчих здібностей (Л. Руденко, М. Роговенко, Н. Слюсаренко, І. Теплицький, М. Титаренко, Л. Тихенко, Л. Шпак), творчої діяльності (С. Мельник, О. Расказова), творчої активності (Г. Костюшко), творчої самореалізації (Н. Комісаренко, Л. Левченко), творчого самовиявлення (В. Костюк), художньо-творчого потенціалу (В. Ростовщик), творчої уяви (Т. Чурпіта), особистісної творчості (О. Лаврентьєва), творчої особистості (В. Рибалка, М. Вайновська, В. Кисільова) тощо.

Увага дослідників зосереджується на різних аспектах і засобах розвитку творчого потенціалу особистості. Зокрема, М. Титаренко розглядала розвиток творчих здібностей учнів засобами театрального мистецтва, В. Рагозіна, Г. Костюшко – засобами театральної самодіяльності, Н. Слюсаренко – засобами ігрової діяльності, І. Теплицький – засобами комп'ютерного моделювання, С. Руденко – засобами музичного мистецтва. Слід зазначити, що у більшості досліджень йдеться про різні засоби розвитку творчого потенціалу учнів підліткового і старшого віку. Значно менше уваги приділяється з'ясуванню педагогічних умов розвитку творчих здібностей молодших школярів. Лише у декількох дослідженнях розглядаються можливості розвитку творчого потенціалу учнів початкової школи. Так, К. Горбунова досліджувала проблему вдосконалення керівництва творчою діяльністю молодших школярів у сфері дозвілля, І. Осадченко – стимулювання творчої активності молодших школярів засобами поетичного слова, В. Рагозіна – формування творчих здібностей школярів у процесі музичної діяльності, Л. Скалич – діагностику та формування творчого математичного мислення молодших школярів, М. Татаренко – розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами театрального мистецтва, В. Томашевський – організацію творчої роботи молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

Незважаючи на значний інтерес педагогів до розвитку творчого потенціалу учнів, можна констатувати, що питання формування творчих здібностей молодших школярів засобами музичного мистецтва поки що залишаються відкритими для подальших наукових пошуків.

У статті ми ставимо за мету обґрунтувати педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів під час уроків музичного мистецтва.

Розвиток творчих здібностей молодших школярів залежить від багатьох чинників: успадкованих задатків, сприятливості соціального оточення, предметного середовища, характеру діяльності та міжособистісної взаємодії з оточуючими людьми, форм, методів і змісту навчально-виховного процесу, особливостей сімейного виховання, стилю педагогічного спілкування, психологічного мікроклімату і т.д. За визнанням багатьох дослідників молодший шкільний вік є сензитивним для розвитку творчих здібностей: «кожна дитина в потенціалі – творець різних, у тому числі й естетичних цінностей: будуючи будиночки, вона проявляє свою архітектурну творчість, ліплячи і малюючи – вона – скульптор і живописець, нарешті, вона має дуже великий потяг до хороводу, пісні, танцю і драматизації» [2, с.120].

Проблема цілеспрямованого формування творчих здібностей учнів є однією з найбільш актуальних і водночас складних. Дослідники висловлюють різні погляди щодо можливості педагогічного впливу на становлення творчої особистості. Одні вважають, що творчі здібності людини визначаються переважно успадкованими задатками, які неможливо компенсувати будь-якими педагогічними впливами. Інші, навпаки, наголошують на важливості соціальних і, зокрема, педагогічних факторів у становленні творчої особистості. Так, О. Сисоева зазначає, що розвиток творчих здібностей учнів передбачає цілеспрямоване, науково обґрунтоване конструювання змісту учіння, його дидактичного забезпечення, форм і методів стимулювання творчої навчальної діяльності [7, с. 111].

Навчальна діяльність у молодшому шкільному віці містить значні резерви щодо розвитку творчих здібностей школярів, сприяння їх особистісному й інтелектуальному становленню як суб'єктів творчої активності. Проте реалізація її творчого потенціалу можлива лише за певних педагогічних умов, обґрунтування яких становить одну із найбільш актуальних проблем сучасної педагогіки.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить про існування різних підходів до визначення педагогічних умов розвитку творчих здібностей учнів [2; 4; 6; 8]. Водночас можна констатувати, що більшість науковців акцентують увагу на важливості у контексті розвитку творчих здібностей особистості таких чинників, як: сприятливе середовище, що стимулює вияв творчої активності дітей; застосування активних технологій навчально-виховного процесу (проблемних, проектних, інтерактивних, ігрових тощо); урахування індивідуальних особливостей учнів; демонстрація зразків креативної поведінки; зміна характеру міжособистісних стосунків між учителем і учнями у напрямку їх демократизації, персоналізації, діалогізації тощо [1; 3; 6; 7; 10].

На наш погляд, особливу роль у розвитку творчих здібностей молодших школярів належить урокам музичного мистецтва, які завдяки своїм особливостям містять широкі можливості для розвитку творчого потенціалу дітей. Музична діяльність дає змогу школярам глибше увійти в художній образ, сприяє розвиткові їх уяви, фантазії, яка виступає психологічною основою творчості.

Розвиток творчих здібностей молодших школярів під час уроків музичного мистецтва потребує передусім створення емоційно комфортного середовища, яке забезпечує можливості для вільного самовираження учнів, реалізації їх базових потреб у повазі, визнанні, соціальному схваленні, творчій самореалізації. Гуманістична педагогіка істотно змінює уявлення про характер взаємовідносин між учителем і учнями, наголошуючи на важливості організації педагогічної взаємодії на принципах співробітництва й співтворчості. Тому важливою педагогічною умовою формування творчих здібностей молодших школярів у процесі музичної діяльності є забезпечення особистісно зорієнтованого характеру взаємодії вчителя й учнів у процесі опанування музичного мистецтва.

Особистісно зорієнтоване навчання передбачає визнання учня головною дійовою особою навчально-виховного процесу, що забезпечує самореалізацію й розкриття творчих здібностей як дитини, так і вчителя. Ефективність практичної реалізації ідей особистісно зорієнтованого підходу залежить від особистості самого вчителя, його потреби в оволодінні принципами гуманістичної взаємодії, готовності переосмислити власний педагогічний і особистісний досвід.

Теоретичне осмислення й практична реалізація гуманістичних орієнтирів особистісно зорієнтованого навчання змінює позицію педагога: його ставлення до учня перетворюється із суб'єкт-об'єктного (коли вчитель впливає на учнів як на об'єкт своїх виховних зусиль) на суб'єкт-суб'єктне (коли постійно береться до уваги власне ставлення учнів до шкільної діяльності й враховуються їх індивідуальні особливості). Це вимагає від учителя такої організації процесу навчання, за якої створюються сприятливі умови для самостійного творчого зростання й самореалізації учнів. Учитель організує діяльність учня не як традиційний інформаційно-рецептивний процес, а як процес вирішення різноманітних творчих завдань, допомагаючи усвідомити їх особистісний зміст. Успішність самостійного пошуку учня, а отже, й можливість його творчої самореалізації, залежить від того, як він оволодіває методологією та технологією вирішення творчих завдань. Для розвитку творчих здібностей школярів учитель повинен забезпечити умови для формування їх суб'єктної позиції у навчальному процесі. Сучасні виховні технології вбачають у дитині повноцінного партнера педагога, не просто учня, а передусім особистість, яка прагне до самореалізації.

Таким чином, важливою педагогічною умовою розвитку творчих здібностей молодших школярів під час уроків музичного мистецтва є організація взаємодії між учителем й учнями на принципах особистісно зорієнтованого підходу. Вона передбачає організацію навчання як міжособистісного спілкування, в якому відсутня різка поляризація позицій вчителя й учня, завдяки чому навчально-виховний процес перетворюється на взаємодію, співробітництво. Це сприяє розвитку активності, самостійності, ініціативності дітей, а також поєднанню творчої свободи й спрямування діяльності учнів, емоційності спілкування з проявами поваги й доброзичливості у діяльності учасників педагогічного процесу.

Педагогічні дослідження свідчать, що важливим засобом розвитку творчих здібностей молодших школярів є творчі завдання, що забезпечують включення учнів в особистісно-творчу пошукову діяльність [8]. На основі аналізу літературних джерел (Г. Альтшуллер, О. Гін, М. Данилов, О. Матюшкін та ін.) можна виокремити низку вимог, яким повинні відповідати творчі завдання: відкритість (наявність проблемної ситуації або суперечності); відповідність умови обраним методам творчості; можливість різних способів вирішення; врахування вікових особливостей та актуального рівня розвитку учнів.

Застосування творчих завдань під час уроків музичного мистецтва передбачає надання молодшим школярам можливості здійснювати пізнавально-пошукову діяльність, що знаходить вираження в інтерпретації та імпровізації художнього образу.

Спираючись на типологію самостійної діяльності школярів (І.Лернер, І.Огородніков), систематизацію творчих музичних завдань у дошкільній педагогіці (Н.Велугіна), класифікацію прийомів мислительної діяльності (О.Савченко), ми пропонуємо розглядати творчі завдання як систему, в якій перехід від одного типу завдань до іншого характеризується: зростанням самостійності учнів; ускладненням пошукових

мислительних дій; прогресивною динамікою розгортання творчих проявів учнів в імпровізації, інтерпретації; збільшенням елементів інтеграції мистецтв.

Важливою умовою педагогічного стимулювання творчої самореалізації дітей молодшого шкільного віку в процесі музичної діяльності є створення емоційно сприятливого навчально-виховного середовища. Як зазначав М.Рожественський, для розвитку пізнавальних здібностей молодших школярів необхідно, всіляко збуджуючи їх пізнавальну активність, допомагати їм в організації самостійної пізнавальної роботи. Молодші школярі тільки розпочинають заглиблюватися в навчальний процес, тому їхні пізнавальні можливості ще не розвинені, а досвід самостійної пізнавальної діяльності не сформувався. В основі будь-якого навчання, зокрема й музичного, лежить індивідуальна мислительна діяльність учня. Дослідження дидактів (Н.Бібік, Н.Підгорна, О. Савченко, Г.Тарасенко та ін.) переконують у необхідності й можливості цілеспрямованого педагогічного впливу на розвиток самостійного мислення учнів.

На етапі частково-самостійної пізнавальної діяльності учнів значна увага має приділятися формуванню у них умінь здійснювати аналіз музичних образів в інтерпретації чи музичній імпровізації, простежуючи динаміку його розгортання. Учні повинні усвідомити, що об'єкт пізнання має безліч характерних ознак. Якщо досвід виконання початкових операцій буде достатнім, школярі відразу усвідомлюватимуть, які операції необхідно здійснити, щоб вирішити те чи інше завдання. Наприклад, якщо вчитель переконується, що діти добре вміють порівнювати чи аналізувати конкретні елементи, він підводить їх до музичних узагальнень (придумати назву музичному твору), класифікацій (дати визначення музичного жанру) тощо.

Таким чином, суттєвою педагогічною умовою формування творчих здібностей учнів початкової школи є оволодіння ними пошуковими вміннями у різних видах музичної діяльності – сприйманні, виконанні, творенні.

Водночас оволодіння загальнопізнавальними вміннями саме по собі ще не забезпечує розвитку творчих здібностей учнів. Вони є лише основою й виконавчим інструментарієм, застосовуючи який, учні можуть здійснювати самостійну творчу діяльність.

Для стимулювання розвитку творчого потенціалу школярів важливо з перших кроків музичного навчання залучити їх до творчої дальності шляхом підтримання й цілеспрямованого застосування серії стимулів. Зазначена умова вимагає переходу від традиційної схеми, за якої учні приступають до діяльності творення тільки після етапів набуття знань, оволодіння вміннями та навичками, що знижує їх пізнавальний інтерес до музики, до такої, яка передбачає здійснення творчої діяльності на всіх етапах навчання.

Для учнів початкової школи характерна нестійкість пізнавальних інтересів, швидка втомлюваність, нетривка увага, що дозволяє їм виконувати тільки невеликі за обсягом конкретні завдання. На початковому етапі навчання учням бракує як знань, так і способів здійснення пізнавальної діяльності, їм притаманна нестійка мотивація учіння. Ці вікові особливості повинні враховуватися під час залучення молодших школярів до творчої музичної діяльності.

Розвитку пізнавальної мотивації учнів можуть сприяти евристичні методи навчання. Застосовуючи евристичну бесіду, вчитель демонструє учням шлях пошукової діяльності й вирішення завдань, залучає їх до співтворчості. Метод евристичної бесіди забезпечує зворотний зв'язок учителя з учнями, завдяки чому здійснюється тактовне коригування творчих кроків дітей, їх стимуляція, підтримка, а також відбувається корекція методики впливу на розвиток творчого потенціалу дітей. Евристична бесіда має всі можливості для сприяння творчому розвитку особистості, особливо в музичній діяльності. Специфічні риси музичного мистецтва – різноплановість, багатоманітність художніх образів – сприяють появі численних інтерпретацій. Особливість методу евристичної бесіди узгоджується із специфікою музики, оскільки саме в ситуаціях художньої невизначеності і незавершеності відбувається розуміння й розкриття художнього образу в розвивальному діалогічному спілкуванні.

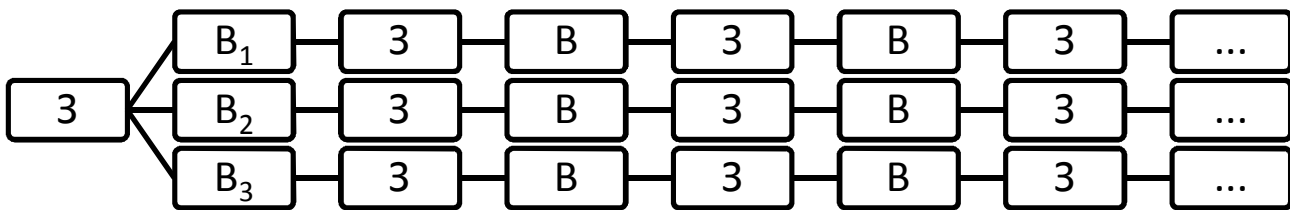
Спільна художньо-творча діяльність вчителя й учнів має різні варіанти перебігу. Вчитель повинен бути готовим до розгортання будь-якого з них, що залежить від уподобань учнів, їхнього досвіду, знань, сприймання, особистісних якостей тощо.

Взаємодію вчителя і учнів під час евристичного навчання схематично можна зобразити таким чином:

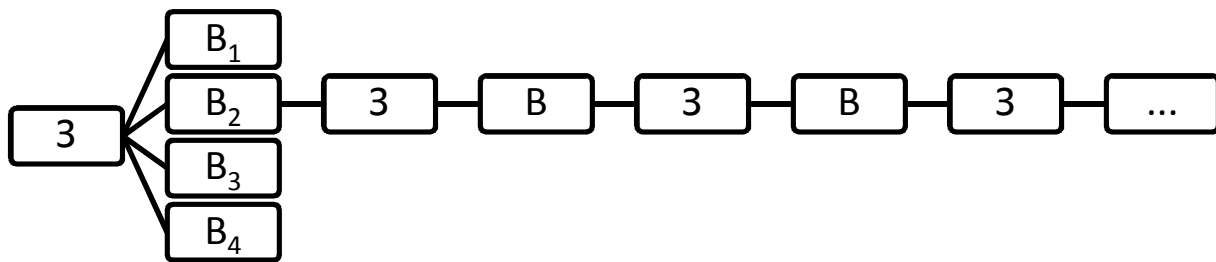

де З – запитання вчителя, В – відповіді учнів.

Зауважимо, що специфіка музики дозволяє коректувати подану схему, оскільки під час викладання математики або мови зазвичай передбачається лише одна точна відповідь. У музичному ж мистецтві можлива безкінечна кількість варіантів відповідей на запитання вчителя стосовно художнього образу, тому схема набуває такого вигляду:

В евристичній бесіді педагог має можливість коригувати й спрямовувати музичне пізнання молодших школярів. На своє запитання він одержує відповіді дітей, серед яких мають місце не зовсім вдалі, такі, що повторюються, а то й взагалі не пов'язані з музичним образом. Ці відповіді є характерними для молодших школярів з незначним музичним досвідом. Щоб уникнути «фантазування» учнів навколо музики, учитель має спиратися на найбільш вдалу, оригінальну, точну думку дитини. Саме від такої «продуктивної» відповіді вчитель має відштовхуватися у процесі побудови наступних кроків пошуку. Зобразимо цей процес схематично:

Щоб повноцінно включитися у творчий процес пізнання музики, сприймання й інтерпретації музичних образів, імпровізації, учні повинні володіти мовою музичного мистецтва. За традиційною методикою засоби музичної виразності учні вивчають під час слухання музики та її виконання, засвоєння музичної грамоти. Однак, багаторазові повторення та тренування, спрямовані на формування технічних умінь, часто гасять зацікавленість учнів, їхній поки що нестійкий інтерес до музики. Засвоюючи мову мистецтва теоретично, учні не спілкуються музичною мовою, не можуть її використовувати у власній діяльності, виражати власні почуття у музиці. Натомість необхідно спрямувати музичне навчання учнів на формування у них здатності до самовираження мовою музики, забезпечити вивчення технічних умінь у процесі пошуку необхідних засобів втілення змісту музичного образу під час імпровізаційної діяльності.

Спираючись на положення Л.Виготського, що «думка народжується через мову», можна стверджувати, що розвиток мислительних процесів можливий за умови вербалізації учнями власних думок. Це справедливо для будь-яких пізнавальних процесів, у тому числі й для музичного пізнання. Відповідно до цього положення, оволодіння мовою мистецтва є проміжною метою на шляху музичного розвитку дитини.

Важливо, щоб музично-мовленнєва діяльність учнів мала активний, пошуковий характер. Її цінність у контексті розвитку творчих здібностей молодших школярів полягає в тому, що:

- учні у процесі експериментування з музичними звуками, інтонаціями відкривають нові, раніше невідомі їм поняття, закономірності, засвоюють нові способи дій, вчаться мислити й говорити мовою музики; створюючи музичний образ, простежуючи його динаміку, дитина розвиває і мислення, і увагу;
- процес музичного експериментування, а згодом імпровізації дозволяє вчителю спостерігати за розвитком музичної думки дитини, сприяє глибшому розумінню і засвоєнню музичного мистецтва, формує у дітей власне ставлення до мистецтва (Б. Яворський).

Таким чином, важливою педагогічною умовою розвитку творчих здібностей молодших школярів під час уроків музичного мистецтва є оволодіння ними інтонаційно-образною мовою музичного мистецтва у процесі власної музично-мовленнєвої діяльності. При цьому знання музичної мови виступає інструментом творення особистості, засобом розкриття й розвитку її творчих можливостей.

Одним із провідних принципів розвитку сучасної освіти є інтеграція, що забезпечує формування цілісного світогляду дітей, здатності бачити світ як єдине взаємопов'язане ціле. Проблема інтеграції набула особливої гостроти у зв'язку із розробкою Проекту Державного стандарту загальної середньої освіти, в якому предмети художньо-естетичного спрямування об'єднані у комплексну галузь «художня культура». Інтеграція дає змогу подолати недоліки традиційної предметної системи, яка недостатньо розвиває здатність дітей мислити системно під час виконання творчих завдань. У базовому змісті освіти відбуваються докорінні зміни, зумовлені впровадженням принципу гуманітаризації, що вимагає засвоєння учнями інтегрованої системи уявлень про природу, мистецтво і себе як суб'єкта життєдіяльності. Навчання у початковій школі повинно забезпечувати засвоєння учнями інтегрованої системи знань про навколишній

світ на основі розуміння різних підсистем: людина і природа, людина-людина, людина-культура, людина-мистецтво тощо. Будь-яка із названих підсистем є сферою самовизначення й самореалізації учнів на основі самопізнання. Такий підхід до побудови змісту освіти є принципово новим порівняно з традиційною структурою предметного змісту, який зводиться до засвоєння основ різних наук.

Отже, важливою педагогічною умовою розвитку творчих здібностей молодших школярів є інтеграція у процесі вивчення різних видів мистецтв. Інтеграція мистецтв під час навчання й виховання у початковій школі забезпечує:

- розуміння учнями багатогранності світу, різні аспекти якого не можна вичерпно розкрити засобами будь-якого одного виду мистецтва;
- посилення естетичного впливу художніх образів на особистість, оскільки жодний окремо взятий вид мистецтва не може вирішити всю повноту завдань естетичного виховання дітей; лише сукупність мистецтв може розвинути творчий потенціал, зробити особистість духовно багатою;
- розширити межі художньо-образних уявлень, оскільки об'єднаний мистецький вплив поглиблює розуміння й переживання творів мистецтва;
- формувати творчі здібності учнів (уяву, фантазію, образне мислення), тому що цей процес відбувається у взаємодії відомих і нових знань, знань з різних галузей, їх взаємодоповнення, взаємопоєднання й збагачення (Л. Виготський). Комплексне пізнання мистецтва сприяє найбільш повному розвитку творчих сил людини, формуванню її фантазії, уяви, артистизму, інтелекту, – універсальних якостей, важливих для будь-яких галузей людської діяльності (Г. Батищев).

Молодший шкільний вік є сприйнятливим до образного пізнання світу й мистецтва. Враховуючи цю особливість, необхідно включати учнів до творчого діалогу з мистецтвом, вчити дітей мови мистецтва, за допомогою якої таке спілкування стає можливим.

Таким чином, успішність розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі музичного навчання й виховання залежить від низки педагогічних умов:

- забезпечення особистісно зорієнтованого характеру взаємодії вчителя й учнів у навчально-виховному процесі;
- педагогічного стимулювання творчої самореалізації дітей молодшого шкільного віку в процесі музичної діяльності, створення емоційно комфортного навчально-виховного середовища;
- опанування учнями загальнопошуковими вміннями в усіх видах музичної діяльності – сприйманні, виконанні, творенні;
- поетапного включення молодших школярів у творчу музичну діяльність (інтерпретація, імпровізація);
- оволодіння школярами інтонаційно-образною мовою музичного мистецтва у власній музично-мовленнєвій діяльності;
- уведення елементів інтеграції мистецтв у навчально-виховний процес початкової школи.

Література

1. Беземчук Л. Творчий розвиток школярів засобами музичного мистецтва / Л. Беземчук // Мистецтво та освіта. – 2005. – №1. – С. 43-48.
2. Бодалев А.А. Психология личности / А.А. Бодалев. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 188 с.
3. Ветлугіна Н.О. Музичний розвиток дитини // Н.О. Ветлугіна. – К.: Муз. Україна, 1978. – 255 с.
4. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психол. очерк: Кн. для учителя. – 3-е изд. / Л.С. Выготский. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с.
5. Галузяк В.М. Основні характеристики ефективного стилю педагогічного спілкування / В. М. Галузяк // Наукові записки.– Випуск 32. Частина II. Серія: Педагогічні науки.– Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2001.– С.30-34.
6. Дорошенко Т. Розвиток творчих здібностей на уроках музики / Т.Дорошенко // Початкова школа. – 2007. – №4. – С. 34-37.
7. Сисоєва С. О. Творчий розвиток учнів у контексті особистісно орієнтованого навчання / С. О. Сисоєва // Гуманітарні науки. – 2001. – № 1. – С. 110-118.
8. Суржанська В. А. Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / В.А. Суржанська.– К., 2004.– 19 с.
9. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей // Б.Теплов. – М.-Л.: Из-во АПН РСФСР, 1947. – 325 с.
10. Холковська І.Л. Методика виховної роботи з обдарованими дітьми / І.Л. Холковська. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. – 172 с.